

**Foredrag i Oslo Militære Samfund
mandag 2. mars 2009**

ved

**Michael Sahlin,
Sveriges ambassadør i Oslo**

Foto: Stig Morten Karlsen, OMS

**MÖJLIGHETER I NORDISKT FÖRSVARSSAMARBETE:
TILLBAKABLICKAR OCH FRAMÅTFUNDERINGAR**

(Mel: Flickorna i Småland)

”Och vänder du dig spörjande att få den gåtan löst
Ja, vänder du dig spörjande mot väster och mot öst
Då skall du höra vinden sussi lull och sussi lo
Fortelle var i världen vi burde söke ro”

Ärade åhörare,

det är förstås mycket hedersamt för mig att ha inbjudits hålla ett anförande i detta ärevördiga forum. Att därtill tala i ett ämne som många adresserat före mig, med betydligt större behörighet, formellt och reellt, har gjort det angeläget för mig, när jag nu är inbjuden, att söka angreppssätt där jag kan känna att jag kan bidra.

Bl a därav den kanske något ovanliga spelöppningen med en känd svensk melodi och en kanske inte så känd (norsk-svensk) textvariant. Ur den utmärkta biografien av Olav Njølstad om försvarsministern, mm Jens Christian Hauge – en bok som min gode vän och f d kollega Åge Danielsen tipsat mig om inför

detta evenemang, och jag är Åge tacksam för det ty boken tillhandahåller stor läsning och viktig information – har jag hämtat den av Hauge själv skrivna texten, författad i ett mycket speciellt sammanhang, av stor betydelse för uppkomsten av det nordiska säkerhetspolitiska mönstret under efterkrigs- och kalla krigetepoken.

Då – liksom nu – var bristen på facit och kristallkula påtaglig.

Sammanhanget var de trilaterala förhandlingarna – trilateralt handlade på den tiden om Sverige, Norge och Danmark – om ett nordiskt försvarsförbund 1948-49. Förhandlingarna, när de till sist kom till stånd efter 1948 års dramatiska händelser (och diverse norska sonderingar främst i London), ägde rum i Karlstad, denna i de norsk-svenska förbindelserna viktiga plats (där jag själv gått i gymnasium och gjort värnplikt), Köpenhamn respektive Oslo (på Oslo Militäre Samfund!), med gradvis minskande sannolikhet att Sveriges respektive Norges minimikrav skulle vara möjliga att förena.

Men redan i Karlstad kärvade det, och efter att ha läst Njölstads mycket intressanta beskrivning av 1948 års förhistoria, inte minst inslaget om Churchills besök, förstår man, också som svensk, mycket väl varför. Inte minst i maj 1948 skedde det ju mycken dramatik, Moskva morrade vilt, Atlantpakten fanns inte ännu, Gerhardsen "stakk till skogs" efter att ha fått kritik av Hauge m fl för att ha gått de neutralistiskt sinnade svenskarna för långt till mötes i ett förberedande Stockholmsmöte om möjliga säkerhetsarrangemang. Så norsk sida behövde – när besöket äntligen blev av efter att ha fördröjts av den norska kungen m a a det kontroversiella Fulton-talet – fråga den allwise Churchill till råds om huruvida rimlig västanknytning och tillräckliga västliga, i den miljön i praktiken brittiska, säkerhets- och försvarsgarantier vore förenliga med ett strukturerat militärt samarbete mellan de nordiska (alltså S, No, DK) länderna; alternativt: vilka risker för sovjetiska motdrag riskerade Norge vid en formell anknytning västerut?

Eller hade svenskarna möjligen rätt som gjorde gällande att en västlig försvarsgaranti nog skulle träda i kraft "uansett" formell, solidarisk västanknytning, i västligt egenintresse, vid ett sovjetiskt angrepp. Att ett angrepp på Sverige/Norden skulle vara casus belli för väst. Var låg Sveriges smärtgräns i fråga om balansen neutralism-västanknytning? Kunde neutralitet ge samma trygghet, i nordisk säkerhetspolitisk mening, som alliansanknytning? Var låg Norges smärtgräns när det gällde balansen mellan det som kallades "brobyggnadspolitik" ("beroligelse") och det framväxande behovet av fredstidtydlig avskräckning genom tydlig, explicit västanknytning?

Eller frågan som är aktuell och symptomatisk ännu idag: hur förena, eller försona, klassisk norsk (upplevd) strävan att genom nordism dra Sverige (och Finland?) närmare den västallierade gemenskapen med klassisk svensk (upplevd) strävan att genom nordism söka intressera norska vederbörande för en mer neutralistisk hållning. Språkbruket må variera över tiden, men kärnfrågorna känns igen. Norden som säkerhetspolitiskt alternativ eller komplement.

Många déjà vu-upplevelser uppstår när man läser om argumentation och intressen i den miljön. Till Einar Gerhardsens "skuffelse" gav Churchill ganska kärva svar på dessa norska trevare: "Dere bør ikke følge Sverige. Sverige bør følge Norge", skall han bli ha yttrat. Till Hauge skall han ha sagt: "Sverige interesserer mig ikke, men Norge interesserer mig. Norge interesserer også amerikanerne fordi de tenker meget

på forsvaret av Atlanterhavet og på en Atlanterhavspakt". I örat på utrikesminister Lange ska han, apropå dessa frågor, senare t.o.m. ha viskat att "Let Sweden go to hell"(!!!).

Detta om den 1948 års förhistoria som skapade betydande svårigheter inför Karlstadsmötet när försvarsförbundsförhandlingarna mellan de tre länderna ändå, trots Churchills rekommendationer vad gällde respekten för Sverige, kom till stånd. I en miljö enligt Hauge/Njölstad klavbunden av svenskarnas tilltro till neutralitet som trygghetsvärn, danskarnas "lyriske nordisme" och norrmännens framväxande övertygelse om nödvändigheten att ett nordiskt försvarsförbund måste ha tydlig västanknytning fanns redan stora frågetecken om vari en hållbar kompromiss skulle kunna bestå. Men, skriver Njölstad, "midt i alvoret var det...rom for spøk og vennskapelig erting". Han fortsätter (s.419):

"For å løse opp stemningen gikk de tre delegasjonene rundt det store juletreet i landhövdingens stue – både Erlander og Gerhardsen hadde lange armer, så de rakk rundt. En av sangene var "Flickorna i Småland". Under gangen fikk Hauge ideen til et nytt vers. I en pause under forhandlingene neste dag, der Undén ga uttrykk for store bekymringer for alt som kunne smake av vesttilknytning, trippet den norske delegasjonen arm i arm frem til Undéns bord, løftet seg på tåspissene og sang til hans tröst:" Och så följer versen jag citerade inledningvis. "Jeg er ikke så helt sikker på om Undén og Vougt syntes dette var så morsomt", kommenterte Hauge i ettertid. "men Erlander syntes det var morsomt". Detta enligt Njölstads fina bok. Själv uppvuxen i Tage Erlanders Ransäter i hjärtat av Värmland har jag under åren på olika sätt fått närkännedom både om Erlanders säkerhetspolitiska realism och hans berömda humor. Ni kommer väl ihåg hans TV-berättelse om "Huk er, karringer å göbber, nu ladder han om!". Bland mycket annat.

Jag ville ta min utgångspunkt i denna skildring av 1948-49 års säkerhetspolitiska betingelser och vägval som lagt grunden för det nordiska säkerhets- och försvarspolitiska mönstret under hela efterkrigstiden, och, i väsentliga delar, fram till den dag som idag är, trots mycket stora skillnader i den omgivande miljön. Jag kommer att rekommendera alla säkerhetspolitiskt medvetna svenskar jag träffar att noga läsa Njölstads bok. Känslan är nämligen att mycket få i dagens Sverige, kanske också i andra nordiska länder, inkl nu aktiva försvarspolitiker och –debattörer, bär med sig den nödvändiga kunskapen om efterkrigstidens betingelser, om kalla krigets hotföreställningar, om kärnvapenbalansens uppkomst och tankevärld.

Jag vill därför bidra med några egna erfarenheter av hanteringen av dessa frågor, i olika tidsskeden, för att med det som grund fundera framåt, över vad som framöver kan vara fortsatt gränssättande respektive gagneligt, på ett nytt sätt, när det gäller svensk-norskt och nordiskt försvarssamarbete. Temat blir då, för att citera höstens delar av höstens debatt här i anslutning till kampflysaken: kan norrmännen stole på svenskene, och kan svenskene stole på norrmännen, och vad med finnene, och danskene? Och bortsett från det subjektiva momentet "stole", hur ser de nationella och gemensamma intressena ut i dagens värld, så olik 1948 års, men likväl också nu så svårbedömd och så svårförutsägbar. I nordiska, liksom andra, säkerhetspolitiska sammanhang, handlar ju mycket om balansen mellan det bestående (bl a historia och geografi) och det föränderliga.

Låt mig nalkas detta först genom att erinra om den nyss framlagda Stoltenberg-rapporten, beställd i somras av de nordiska utrikesministrarna på norskt initiativ.

Uppdraget gällde att titta 25 % framåt, utvecklingsmässigt, utöver dagens redan aktiva dagordning. Efter att ha lämnat 12 konkreta utvecklingsförslag, som de nordiska utrikesministrarna sedermera uttryckt intresse för att arbeta vidare med (senast Carl Bildt i förrförra veckans utrikesdeklaration), låter Thorvald sin rapport utmynna i ett noga formulerat förslag om en gemensam, ömsesidig nordisk säkerhetspolitisk solidaritetsförklaring.

”En slik felleserklaering fra de nordiske regjeringene vil muliggjøre et langt tettere militært samarbeid enn det som er tilfelle i dag”, skriver han på s. 40. ”Mitt utgangspunkt er at en erklæring må gis en form som gjør at den ikke kommer i konflikt med de forpliktelser de nordiske landene har påtatt seg gjennom FN, EU og NATO. Ved å muliggjøre et tett militært samarbeid vil erklæringen legge en viktig grunnlag for å styrke de nordiske landenes evne til å oppfylle sine forpliktelser og stille ressurser til disposisjon for disse organisasjonene. Et slikt samarbeid vil komme i tillegg til, og ikke i stedet for, de nordiske landenes eksisterende utenriks- og sikkerhetspolitiske forankring.”

Se där senaste nytt i utvecklingen av den nordiska säkerhetspolitiska diskurs vars grunder lades 1948-49 varifrån mycket av huvudfrågorna känns igen, trots de stora förändringarna, trots många ”ups and downs”, i den omgivande säkerhets- och försvarspolitiska kontexten och i den inomnordiska diskursen. Det nya är väl framför allt *dels* att Finland (och även Island) nu, sedan länge, finns tydligt med på banan – Finland och grundläggande svenska hänsyn till Finlands intressen (knappt omnämnt i Njölstads bok!) var då och har alltid varit en bärande balk i svensk säkerhetspolitik, *dels* att EU tillkommit som aktör och arena, *dels* att den försvarspolitiska utvecklingen tillfört nya samarbetsincitament, och *dels* att det allmänna nordiska samarbetet tillförts ny substans och motivation genom faktorerna globalisering, energikris, klimatkris och, nu senast, den ekonomiska krisen. Och *dels* förstås även inriktningen mot aktivt deltagande i internationella missioner av allehanda slag, militärt och civilt.

Men strikt säkerhetspolitiskt, fortfarande samma ömtåliga balansgång mellan det nationella, det nordiska och det allianspolitiska. Och numera det ”europeiska”. Samma känslighet när det gäller att formulera riktlinjer för nordisk säkerhetspolitisk solidaritet (”kan vi stole på...”) i förhållande till respektive allianstillhörigheter. Sveriges klassiska s k ”beröringsångest” vad gäller NATO-medlemskap har fått sällskap av en motsvarande beröringsångest i Norge vad gäller EU. Om detta kan flera resonemang föras parallellt, men viktigast är, anser jag och många med mig, Jonas Gahr Störes formel om ”den variabla säkerhetspolitiska geometrin”, som en tillgång som ger öppningar och möjligheter, snarare än hinder och gränssättande. Komplementaritet är nyckelordet. Men för oss som varit med länge finns som sagt mycket av déja vu i allt detta. Jag ska senare ge några exempel.

I den ”unilaterala” svenska doktrinutvecklingen tillkom ju i somras en svensk variant av Stoltenbergs tänkta nordisk/multilaterala skiss, en svensk variant som kanske inte verkar så omstörtande för en internationell publik men som i den svenska tankevärlden a la 2008/9 är nog så signifikant, och relevant för en tankemässig jämförelse med hur den multilaterala ambivalensen såg ut på Huges tid, bl a i Karlstad. Den svenska regeringen presenterar i dagarna en inriktningsproposition om det svenska försvaret – ytterligare stora och starkt kontroversiella förändringar av det svenska försvaret är att vänta – och denna proposition baseras väsentligen på arbetet i en tvärpolitisk parlamentarisk försvarsberedning som i sitt sista/senaste

betänkande av i somras (någon månad eller två före Georgien-händelserna) skrev ihop sig över partigränserna om följande:

”Sverige kommer inte att förhålla sig passivt om en katastrof eller ett angrepp skulle drabba ett annat medlemsland eller nordiskt land. Vi förväntar oss att dessa länder agerar på samma sätt om Sverige drabbas.”

Så långt var det ett citat av tidigare betänkande. Det allmänna språkbruket påminde om allmängods i EU-sammanhang och även om Sveriges politiska språk i förhållande till Baltikum. Det nya var att språket nu inkluderade alla nordiska länder, således inklusive NATO- men icke-EU-landet Norge. Beredningen fann dock skäl att ett halvår senare, i somras, i ljuset av världsutvecklingen och den svenska försvarsdebatten, precisera detta några steg vidare:

”Detta innebär att Sverige kan bidra med militärt stöd vid kris- och konfliktsituationer. Vi ska kunna och vilja hjälpa varandra i händelse av olyckor, kriser eller konflikter och med relevanta förmågor. Sverige ska mot bakgrund av detta både ha förmåga att ta emot och ge militärt stöd. Solidaritetsförklaringen tar sin utgångspunkt i insikten att de mest allvarliga kriserna som kan drabba vårt land och region kommer att ta såväl civila som militära resurser i anspråk.”

Beredningen fortsätter därefter med att föreslå utgångspunkter för ett fördjupat nordiska försvarssamarbete och att ange inom vilka områden det utgör ett särskilt svenskt intresse att samarbetet utvecklas.

Det är möjligt att Thorvald Stoltenberg såg – eller ser - för sig att ett genomförandet av hans operativa förslag, i olika takt och måhända olika länderkombinationer, skulle förutsätta någon form av *motsvarande*, doktrinmässig ram, eller bas, eller paraply, men då på gemensam nordisk nivå, både för att legitimera verksamheterna och markera deras inbördes sammanhang och för att explicit förtydliga just komplementariteten i förhållande till ländernas befintliga alliansåtaganden. En nordisk solidaritetsförklaring.

I varje fall finns nu, 2009, dessa tankar om eventuellt nödvändiga doktrinförtydliganden, kanske som en nordisk variant av den just nu diskuterade svenska solidaritetsförklaringen, tillsammans med en upptrappad diskussion om och planering avseende ett utökat nordiskt försvarspolitiskt samarbete, baserat inte minst på våra försvarschefers genuina strävan att på detta område göra en säkerhetspolitisk dygd av en teknologisk och försvarsekonomisk nödvändighet, i en tid då efterfrågan på nordiska bidrag till världens behov av stabilitets- och fredsbevarande insatser utövar ett våldsamt politiskt tryck och samarbete utgör det enda svaret. Samtidigt som mer klassiska geopolitiska förhållanden i vårt närområde, påminnande om de som fanns på Hauges, Gerhardsens och Erlanders m fl näthinnor vid kalla krigets inledande skräckskede, på nytt börjat göra sig gällande. De nordiska regeringarnas politiska språk talar nuförtiden om att ett närmare nordiskt samarbete också inom säkerhets- och försvarspolitiken är både önskvärt, möjligt och nödvändigt. Men hur långt och i vilken takt? Vad gränssätter, idag och framöver? Vad betyder (det framväxande) solidaritetstänkandet i termer av den hårdare säkerhetspolitiken?

Jag behöver här ta ny sats i historien.

Utfallet av alla dessa samtal och förhandlingsuppkast och sångstunder 1948-49 blev - samtidigt som det kalla kriget lade sin kalla hand över den europeiska och transatlantiska tillvaron, i och med att också Sovjetunionen skaffade sig kärnvapen och den mer eller mindre stabila kärnvapenbalansen blev fredens primära hopp - ett läge som för Sveriges del innebar den framväxande doktrinen om alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig, byggt på ett starkt försvar och en stark inhemsk försvarsindustri, därvid inte minst flygindustri. Det arv som komplicerar svensk försvarsomställning ännu idag.

Under 50-talets villkor, med inslag som vi minns av allvarliga militära och underrättelseincidenter i förhållande till ett hotfullt Sovjetunionen, gällde det alltså för oss att backa upp vår neutralitetssträvan med ett starkt, trovärdigt totalförsvar. En egen avskräckningsförmåga. Samtidigt var det uppenbart för den tidens ledare att enbart militär avskräckning inte var tillräckligt; vi måste ha en planering också för det fall där den militära avskräckningen (och respekten för vår neutralitetslinje) misslyckades och vi faktiskt ställdes inför angrepp och ockupationshot. Därav allt det som senare studerats i offentliga utredningar om strängt hemlighållen planering i fred för att främja möjligheter till hjälp västerifrån i händelse av sovjetiskt anfall. En känslig sak i den svenska säkerhetspolitiska trovärdighetsbalansgången. Även Njölstad/Hauge berättar i boken om inledande kontakter över Kölen om ärendet "Stay behind".

Sven Andersson har berättat för mig om hur man tänkte i det svenska inre kabinettet på den tiden. Kärnvapenhotet kändes överväldigande, och facit och kristallkula saknades som sagt. NPT-tänkandet, att världen kunde bli säkrare om länder som Sverige med den tekniska kapaciteten uttryckligen avstod från att skaffa eget, fanns inte ännu. Alltså var det nödvändigt att även en liten, neutralitetssträvande stat som Sverige borde skapa en egen, autonom nukleär avskräckningsförmåga, om en fortsatt neutralitetslinje skulle vara hållbar. Det som inte var möjligt i 50-talsmiljön blev sedan möjligt i 60-talsmiljön, då världen och öst-västförbindelserna började kännas mindre instabila och mindre farliga: att vända på resonemanget och i icke-spridningstermer presentera icke-innehav av kärnvapen som en säkerhetstillgång snarare än en brist. Non-possession lika med non-targeting, hoppades och trodde man.

Jag bör här förklara att tungviktaren i svensk socialdemokratisk efterkrigshistoria, försvars- och utrikesministern Sven Andersson, efter sin pensionering åtog sig flera tunga utredningsjobb, varav ett var som ordförande i 1982 års Ubåtsskyddskommission m a a dramatiken i de svenska skärgårdarna vid en tid då slaget om det kalla kriget skulle komma att avgöras – oklart hur. Då. Jag var kommissionens sekreterare och lärde mig mycket i många och långa samtal med Sven inom ramen för detta utsatta utredningsjobb i upphetsad omgivande politisk miljö.

Så småningom etablerades bilden av "den nordiska säkerhetspolitiska balansen". Begreppet myntades i första hand av Arne Olav Brundtland. Det var som begrepp inte helt okontroversiellt. Vissa förståsigpåare i Sverige, kanske också Finland, föredrog det mer harmlösa och egentligen normativa uttryckssättet "den nordiska stabiliteten".

I detta låg dels en verklighetsbeskrivning. Ett mönster hade utvecklats i Norden genom samverkan och samspel mellan de nordiska ländernas säkerhetspolitik var för

sig. I den resulterande helhetens mitt låg Sverige med sitt starka försvar och sin neutralitetslinje (föremål för mycket säkerhetspolitiskt språkligt finlir genom åren som vi sett), öster om Sverige fanns Finland med sin VSB-paktsstyrda relation till den store grannen i öster men med sin strävan, med finkänsligt och lyhört svenskt stöd, att styra undan från dessa bindningar, och väster om oss fanns Danmark och Norge, NATO-anslutna förvisso, men på villkor (förhandslagring, kärnvapenutplacering, övningsgeografi och annat) som innebar säkerhetspolitiskt signifikanta begränsningar, för den nordiska helhetens skull. Resultatet av summan av dessa nationella nordiska bidrag, menade vi, både som beskrivning och som norm, var dels ett mått av stabilitet i vårt område, dels en begränsad supermaktsnärvaro intill oss, i fredstid. Ett nordiskt bidrag inte bara till freden i Norden utan också till freden i Europa som helhet.

Verkligheten och synsättet lade också grund till en delvis ny respekt för varandras säkerhetspolitiska linje, de nordiska länderna emellan. Norges NATO-tillhörighet kunde, t ex, på den grunden beskrivas som en tillgång för Finland. Liksom Norges och Danmarks självvalda begränsningar i allianstillhörigheten.

Men Brundtland gick ett steg längre och talade, mer dynamiskt, om "balansen", alltså också om risken för balansrubbingar och att stabiliteten kunde vara sårbar för stötvågor tvärs igenom Norden till följd av utvecklingar på något visst frontavsnitt – att således till exempel förvecklingar i det finsk-sovjetiska förhållandet skulle kunna få följder för norsk förhandslagringspolitik. Eller att kärnvapendynamiken och talet, ofta framhållet fr o m 70-talet, om Nordatlantens och Nordeuropas ökande strategiska betydelse kunde tänkas göra det mer, snarare än mindre, troligt att ett europeiskt krig skulle inledas i våra trakter, delvis på grund av den låga supermaktsnärvaron initialt, med åtföljande frestelser att redan i fred förbereda "först på plats" vid ett krigsutbrott. I detta ligger naturligtvis mycket av den svenska ubåtsfrågans , realiteter, psykologi och dramaturgi, tidigt 80-tal.

Men jag vill här nämna något annat som också inträffade tidigt 80-tal, med omedelbar relevans för mitt tema som helhet och ämnet den nordiska balansen. Temat är *nordisk kärnvapenfri zon*, man kan tala om nytt vin i gamla Hauge-läglar. För svensk del kopplar vi denna fråga till Olof Palme och hans andra initiativ på den tiden om en kärnvapenfri korridor i Europa, och ubåtsfrågan. Och Carl Bildt som i detta skede dök upp som ung, orädd utmanare av socialdemokratisk säkerhetspolitisk hegemonism.

Den nordiska kärnvapenfria zonen var som initiativ, om jag minns rätt, Arne Olav Brundtlands paradexempel när han ville problematisera den nordiska säkerhetspolitiken genom sitt begrepp den nordiska balansen. President Kekkonen mottar således, i Vladivostok, ett förslag om upprättande av en sådan zon, ett av många sovjetiska utspel i den tidens kärnvapenpolitik. Detta får ringverkningar för de övriga nordiska länderna. Som jag minns det driver norska Ap frågan en tid, men då i oppositionsställning. Åter i regeringsställning är det annat ljud i skällan; varför skulle Norge (och Danmark) avstå från den amerikanska kärnvapengarantin? Olika signaler från Finland.

Hursomhelst. Zonfrågan fanns tydligt och klart och måste utredas. Jag deltog själv i en UD-utredning i ärendet 1981-82. Resultatet, sommaren 1982, före valet, kallades "gröna boken", och utandades betydande skepsis beträffande zontanken som något som det skulle i Sveriges säkerhetspolitiska intresse att själv driva. Zontanken störde den nordiska stabiliteten, och balansen. Sverige kunde inte gärna begära av Norge

och Danmark att avstå från sin del av det amerikanska kärnvapenparaplyet, utan att få något i gengäld, annat än möjligen sovjetiskt gillande grymtande. Det var inte i Sveriges intresse att grannländerna Norges och Danmarks alliansanslutning försvåras eller problematiseras. Jag tycker minnas liknande tongångar sedermera från ledande finska företrädare.

Men i och med riksdagsvalet hösten 1982 återtog Palme och socialdemokraterna den, tillfälligt utlånade, ledningen. "Gröna boken" gömdes undan och nu blev det, en tid, officiell svensk politik att främja zon-, och korridor-tanken. Jag fick, nyttillträdd på ambassaden i Madrid, i uppdrag att författa en "gul bok"(UD informerar) i ämnet, med instruktion av en nedrustningsbyråchef att det av skriften skulle framgå att det var i Norges "objektiva" säkerhetspolitiska intresse att den kärnvapenfria zonen i Norden kom till stånd. Jag välkomnade att min chef, ambassadör Craafoord, beslutade att jag inte hade tid för denna extrauppgift. För svensk del försvann zonfrågan rätt snart därefter från dagordningen, dels till följd av den uppseglande ubåtsfrågans predominans och dels genom att svensk sida kunde konstatera den säkerhetspolitiska skillnaden mellan Ap i oppositionsställning och Ap i regeringsställning.

För min del var det tidiga 80-talets i övrigt präglad av KESSE-arbetet, företrädesvis just i Madrid. För vår del handlade det då mycket om arbetet i den s k N+N-gruppen, alltså den delvis bisarra kretsen av brobyggavilliga neutrala och alliansfria länder som befanns nyttiga som managerare av de avspänningssträvanden öst-väst hade överlevt det stora bakslaget i form av Sovjets mindre välbetänkta invasion av Afghanistan. Norge spelade i den miljön en liknande roll i NATO som Sverige spelade i NN-kretsen. Vi samarbetade intensivt och jag har från det arbetet goda, tacksamma minnen av Leif Mevik, Torbjörn Frøysnes, Jakken Lian och Kai Eide. M fl.

Fullföljande min tråd vill jag nu hoppa lite i tiden och skriva fram till den tidiga 90-talet.

Jag hade dessförinnan fått rollen som "det svenska totalförsvarets ständiga sekreterare", sekreterare alltså i 1982 års ubåtsskyddskommission, huvudsekreterare i 1984 års försvarskommitté, kanslichef i riksdagens försvarsutskott, huvudsekreterare i 1988 års försvarskommitté, åter kanslichef i FöU – och, som om detta inte vore nog, statssekreterare i försvarsdepartementet (91-94). Det handlade i dessa roller om att medverka i att omforma både säkerhetspolitiken i relevanta delar och försvarspolitik till de villkor som framtonade i omvärlden genom det kalla krigets övergång till något ovisst och nytt.

Vi var vid denna tid ett gäng nordiska statssekreterare, fast titlarna varierade, som hade nära och konstruktiv kontakt. Det var "kanslichef" Aimo Pajunen i Finland, det var "departementschef" Michael Christiansen/Anders Trollborg i Danmark, det var "departementsråd" Åge Danielsen i Norge och så jag, med titel statssekreterare. Vi åtföljde våra statsråd på nyttiga nordiska försvarsministermöten men vi hade också ett eget, kompletterande besöksutbyte och samarbete. Något av det kanske var något före sin tid. Observera att detta innan EU-frågan kom att i någon mån innebära en ny separation. Då tycktes utrymmet för breddat och fördjupat nordiskt samarbete närmast gränslöst. Som nu!?

Det handlade då både om försvarsmaterielsamarbetsfrågor och om säkerhetspolitisk öppenhet, och mycket mer. T ex bjöd Åge Danielsen Aimo och mig på en resa i nordmiljö, Lofoten och Bodö, inkl Reitan, det senare veterligen första besök längst

inne i berget utanför allianskretsen. Jag ville bjuda Åge på motsvarande öppenhet så jag tog honom till marinens analyscentrum i Berga. Senaste nytt på ubåtsjaktfronten var vid den tiden att marinen, med ny sonarutrustning, uppfångat undervattensljud med tydlig dopplereffekt. "Äntligen", hade dåvarande svenske ÖB Bengt Gustafsson sagt när den tidens jakt på indikationer och hårda fakta gav i utdelning ett ljud som även en lekman tyckte sig kunna begripa. Alltså fick Åge komma med och lyssna på detta ljud. Ett problem uppstod dock ett antal månader senare; vid ett tillfälle när ett speciellt avlyssningsfartyg hade kommit ljudkällan, med dopplereffekten, särdeles nära kunde besättningen plötsligt med egna ögon se en mink krypa upp ur vattnet där undervattensljudet slutade. Åge kan intyga att jag var väldigt snabb med att ringa honom när jag fått del av denna upptäckt. Det var viktigt att han kunde "stole" på mig. Han behövde få nyheten av mig, ingen annan.

Om inte tiden gick ifrån mig skulle jag kunna berätta motsvarande episoder från mitt flitiga besöksutbyte både med Aimo och med Anders. I Aimo Pajunens fall fanns dock intrikata inslag; han var motpart i Finlands dåtida "kampflysak", den som till svensk "skuffelse" ledde till att Finland ratade det då ofärdiga Gripen-planet och i stället, fullt förståeligt för säkerhetspolitiskt insiktsfulla svenskar, satsade på F18 Hornet. Detta apropå déjà-vu. Likväl: det nordiska samarbetet då handlade i hög grad om att på ett nytt sätt skapa förtroende i en ny situation, i en ny osäkerhet.

Jag stupar nu på uppgiften att i samma svepande tag summera 90-talet och det begynnande 2000-talet. Låt mig bara säga att för svensk del den tiden, säkerhetspolitiskt sett, väsentligen handlar om vår EU-anpassning, inklusive vår strävan att medverka till att göra ett utvidgat EU till en vass och relevant fredsfaktor, företrädesvis på Balkan, oändliga diskussioner om säkerhetspolitiska konsekvenser av WP och Sovjetunionens sammanbrott -och quo vadis NATO? - och vår synnerligen omfattande och inte sällan smärtsamma och politiskt kontroversiella omställning av försvaret, inom oförändrad ekonomisk ram, från ett stort och brett invasionsförsvaret ("totalförsvaret", "folkförsvaret") till ett i tid och miljö relevant insatsförsvaret, det senare inte olik omställningsprocessen i Norge. Och detta ju en utgångspunkt för Sverre Diesens och Håkan Syrén's produktiva och kreativa samarbete.

Med de politiska villkor som gäller i Sverige uppstod efter statssekreteraråren för min del ett skede då jag sysslade med allt annat än statlig svensk säkerhets- och försvarspolitik. Så, när jag återvände till den branschen i och med tillträdet som ambassadör i Oslo kunde jag snabbt konstatera: så likt och ändå så olik! Eller på ren svenska: Plus ça change, plus c'est la même chose! De säkerhetspolitiska utgångspunkterna igenkännbara från Hauges tid, men de röd-gröna i Norge hade tillsammans med de blå-gröna i Sverige, detta senaste lappkast i det säkerhetspolitiska umgänget, sagt sig vilja åstadkomma ett kvalitativt lyft i de svensk-norska och nordiska förbindelserna, på olika plan och områden. Inte bara försvarscheferna hade velat göra säkerhetspolitisk dygd av försvarsekonomisk nödvändighet. Det nu säkerhetspolitiskt möjliga, jfr "geometrin", hade blivit starkt önskvärt, behovet av militära och civila fredsinsatser världen över, under olika hattar, hade gjort än tätare myndighetsdialog behövlig. Carl Bildt hade satt viktiga ord på en svensk strävan att tillsammans med Norge och övriga grannar reaktivera ett nygammalt politikintresse för nordområdena, Barents såväl som Arktis. Det politiska besöksutbytet var tätt. Ytterligare steg hade tagits, och skulle tas, för att justera, d v s öppna upp, den svenska säkerhetspolitiska doktrinen. En rejält krävande, positiv, dagordning.

Och i allt detta fanns "kampflysaken": att den röd-gröna regeringens behov av att öppna upp för konkurrens och process hade skapat en, tidigare utesluten, möjlighet för svenska Saab att engagera sig i Norge för att främja sitt stridsflygplan Gripen. Saabs unikt seriösa satsning på Norge-affären backades upp av ett artikulert svenskt regeringsintresse. Alla insatta insåg efter hand *de/s* att saken var av gigantiskt stor betydelse för Sverige, av både säkerhetspolitiska och industriella skäl, *de/s* att saken var gigantiskt viktig för Norge, ett synnerligen grannliga långsiktigt vägval (igen denna *déja vu*- upplevelse), och *de/s* att Norges val skulle vara av stor betydelse för mäktiga intressen ute i världen, mäktigare än lilla (som det heter i dagarna, efter senaste BNP-jämförelser) Sverige, söta bror.

Jag har, som bekant, som svensk ambassadör hållit en låg profil i denna fråga; det har naturligt nog ankommit på berörd industri och berörd regering att ansvara för främjande (före) och kommenterande (efter). När jag nu finner det högst onaturligt att inte här ändå göra vissa kommentarer, med mindre borde jag inte stå här alls, kan jag dock inskränka mig till att referera till vad som nu sagts på officiell svensk sida. Att berörda svenska och svensk-norska industrikretsar blev bestörta och bedrövade är en sak. När det gäller officiella svenska kommentarer, primärt av försvarsminister Tolgfors i Sälen och i olika intervjuer, finns skäl att först erinra om att svensk sida konsekvent genom processen framhållit att Norges beslut är Norges beslut, och att fattade beslut är fattade beslut, och att vi godtagit premissen att kampflyärendet hanteras separat från och oberoende av övriga försvarssamarbetsärenden. Och att deltar man få får man räkna med att kunna förlora.

Sedan detta är sagt, och även sedan närmare informationer och förklaringar givits till behöriga instanser i Sverige, kvarstår likväl bilden av en officiell svensk "skuffelse". Inte beträffande ländervalet som sådant; det är som jag framhöll i det mer historiska perspektivet, ett svenskt säkerhetsintresse att Norge, liksom Sverige, har goda förbindelser med USA. Däremot förvånades vi storligen över vissa brister i transparens under resans gång, apropå "stole", och över den gentemot uppenbara svenska intressen okänsliga beslutspresentationen och vissa argument som därvid användes, främst betr kostnadsjämförelsen, det sista en i dagarna på nytt aktualiserad fråga. Det tycks vara ett empiriskt faktum att ingen i Sverige, ens efter överförd exegetik, förstår hur norska försvarsexperten och finansiella kvalitetsgarantörer kommit fram till siffror betr Gripens kostnadsbild som vida överstiger vad Saab och FMV håller för sant och rimligt. Kontentan blir ju att svensk sida framstår som tydliga nettoförlorare på att överhuvudtaget ha deltagit, medan norsk sida ensidigt gagnats av samma sak. Detta slags nollsummespel – och denna brist på öppenhet – känns en aning malplacerat i dagens nordiska säkerhetspolitiska miljö.

Vem vet, om, säger om, det norska beslutet skulle visa sig innebära början till slutet för Saab som flygindustri och Sverige som flygindustrination – vilket i termer av min framställning här knappast kan sägas ligga i Norges säkerhets politiska intresse - så kanske Norge i ett nästa skede får sällskap med ett Sverige, nu utan egen flygindustri, som också står i kön för att få slutliga besked om vad JSF eller något annat flyg, amerikanskt eller europeiskt, faktiskt kostar. I mån av tillgänglighet. Det är ju som bekant ingen enkel sak för ett litet land att underhålla och vidareutveckla en egen flygindustri.

Men det svensk-norska och nordiska försvarssamarbetet måste vila på och utgå från reella säkerhetspolitiska och identitetsmässiga grundvärden i en fortsatt svårbedömd omvärldsutveckling. För illusioner och inrikespolitiskt grundade bombasmer eller moralismer finns inte plats, nu lika lite som 1948-49, eller 1982. Facit och kristallkula saknas fortfarande. Öppen, fördjupad säkerhets- och försvarspolitisk dialog mellan våra länder, oavsett regeringarnas färgkombinationer blir desto viktigare. Den verkliga, hårda säkerhetspolitiken borde, i mindre grad än vad visats upp under åren, finnas med fullt ut, oberoende om man sitter i regering eller i oppositionställning.

Desto angelägnare också att ta fasta på det samarbete som grundar sig på genuint nationellt egenintresse. Möjligen saknas ännu säkerhetspolitiska förutsättningar för att ta stora kliv i utvecklingen av det försvarspolitiska samarbetet. Desto angelägnare då att ta många, liksom salamtaktiska, småsteg.

Jag konstaterar som Thorvald Stoltenberg och alla andra att det i dagens läge finns en mängd små och medelstora steg, steg som naturligen, efter vederbörlig tillvänjning, leder till nya steg. Thorvald har nu själv föreslagit 12 ganska stora steg, plus en för dessa steg legitimerande doktrinshapeau. Våra försvarsschefer har bidragit med stor samarbetssubstans, en substans som det nu arbetas seriöst med i departementen, samtidigt som samarbetet breddats till att inkludera hela den nordiska kretsen, hela tiden med markören att detta inte ställer i fråga existerande alliansanknytningar utan handlar om komplementaritet, i allas, inkl alliansernas, intresse. Detta grundas i iakttagelsen, gjort av Thorvald och många andra, att små och medelstora stater inte har en chans att upprätthålla sin försvars- och därmed också säkerhetspolitiska relevans och bidragsförmåga, och därmed trovärdighet, om det inte sker i samverkan med närliggande och likasinnade. Ingen tror väl att detta arbete, denna nya generation av samarbete, kommer att marschera i ilfart – svårigheterna och hindren är många – men i gengäld finns en hållfasthet i utvecklingspotentialen som mer realistiskt återspeglar möjligheter och realiteter i tiden.

Bortsett från alla olikheter i de säkerhetspolitiska miljöerna 1948-49 jämfört med 2009, möjligen kan det nu framväxande försvarssamarbetet bli något av det som hrr Hauge, Lange, Gerhardsen, Hedtoft, Erlander, Undén, m fl, kanske hade kunnat uppnå i Karlstad, Köpenhamn och här i OMS i Oslo, om inte identitets- och garantifrågornas oförenlighet hade blockerat.

Sveriges intresse för att vidareutveckla det nordiska samarbetet, och det nordiska försvarssamarbetet, kan förväntas i dagarna komma till nytt uttryck när en ny inriktningsproposition för det svenska försvaret skall läggas på riksdagens bord. Detta intresse är grundat på egenintresse och tillåts inte störas av någon princip om det bästa som det godas fiende, om ni känner till detta uttryck. Och om ni förstår vad jag menar.

Sveriges förmåga att tänka och agera i komplementaritetstermer, i vårt fall nordiskt vs europeiskt, kommer dock att detta år sättas på hårda prov genom vårt ordförandeskap i EU, och det i en tid då EU skall igenom en stor omställning för egen del och därtill hantera en mängd utmaningar och kriser, kända och okända. Även på EU-planet saknas facit och kristallkula.

Jag tror alltså, likväl, sammanfattningsvis, att det nordiska försvarssamarbetets bord kommer att finnas många verksamheter och anrättningar, beska som söta, men

aldrig ointressanta, åren framöver. Jag har i det föregående mellanlandat på tre närliggande begrepp, "den nordiska stabiliteten", "den nordiska balansen" och, i anslutning till senaste doktrintrevare, svenskt och nordiskt (Stoltenberg), "den nordiska solidariteten, nu alltså i säkerhets- och försvarspolitisk bemärkelse. Mycken operationalisering återstår betr detta senaste begrepp.

Men jag vill i detta sammanhang tillföra ett fjärde begrepp: "varumärket Norden". Detta har på senare tid omnämnts främst i samband med Nordiska Ministerrådets och Nordiska Rådets nyvunna konfidens att Norden, inom en mängd politikområden, har mycket att erbjuda i en globaliserad tid, att Norden måste fördjupa samarbetet för att hävda det egna varumärket i globaliseringens – och numera också finanskrisens – konkurrensförhållanden.

Med detta vill jag ha sagt att fördjupat nordiskt samarbete är säkerhetspolitiskt möjligt och angeläget också på området civil internationell krishantering. Med utgångspunkt från mitt förra jobb som chef för och grundare av Folke Bernadotteakademien i Sverige har jag, då som nu, sett en stor potential för strukturerat nordiskt samarbete också på detta område, baserat på varumärket Norden. Jag är därför glad över att Thorvald Stoltenberg, liksom f ö Ahtisaari när han var här och lät sig krönas, fångat upp detta element och har konkret förslag på detta område. Skönhetstävlingar kan vara bra att ha, men ett närmare samarbete skulle ge påtagligt mycket större effekt, och synlighet. Om detta finns mycket att säga, i annat sammanhang.

Kära åhörare,

Jag gratulerar Norge till alla storartade segrar under vintersportsäsongen. Jag uppfattar det som en vänlig handling att ni i alla fall lät oss vinna Vasaloppet. Den sång jag hade tänkt avsluta med får utgå, dels eftersom jag inte kunde komma på någon lämplig, dels eftersom min tid definitivt är ute.

Tack för uppmärksamheten.